

מנהגים ומסורות בחג השבועות

באדיבות המחברות ד"ר לאה סגל ורות ריכטר

א. תיקון ליל שבועות – מנהג לזכר מתן תורה

מנהג עתיק שתיקנו חז"ל הוא לימוד תורה בליל החג. בלילה זה נוהגים ללמוד תורה כל הלילה מתוך ספר הנקרא תיקון ליל שבועות. הספר מכיל ליקוטים מהתנ"ך ומספרות חז"ל. לפי המסורת נבקעים בלילה זה שערי שמים ותורה חדשה יורדת לעולם. כל מי שאינו ישן ברגע זה תימלאנה כל משאלות לבו לטובה. הגברים נוהגים ללמוד תורה כל הלילה. כיום, בעידן הפמיניסטי, הנשים לא רק מגישות לפנייהם משקאות ומזון אלא לומדות תורה אף הן. בעדות מסוימות היה גם כעין "תיקון חצות" של ילדים: בחג השבועות החלו בני השלוש ללמוד ב"חדר". כשעלה השחר, רחצה האם את הילד והלבישה אותו בבגדי לבן, והאב עטף אותו בטלית והביאו אל המלמד. לאחר שהתקבצו כל הילדים, נהג המלמד להראות להם את האותיות ולקרוא בשמן, והאמהות הביאו לילדים דברי מתיקה כדי להראותם שהתורה מתוקה מדבש.

ב. קריאת פיוטי החג

מנהג הוא בבתי הכנסת לכלול בתפילה פיוטים (שירי קודש) הקשורים למשמעות החג. אחד הפיוטים הנאמרים בקהילות עדות המזרח הוא הפיוט "כתובה", המתאר את מערכת היחסים בין עם ישראל והקב"ה כמערכת יחסים שבין חתן וכלה. התורה היא הכתובה שנתן הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל, שהיא הכלה. דימוי היחס בין עם ישראל והקב"ה ליחס שבין כלה לחתן נפוץ במדרשים. ברוח זו התחברו פיוטים לשבועות המנוסחים ככתובה (=הסכם נישואין) שנערך בין הקב"ה לעם ישראל. לפניכם קטע קצר מן הפיוט הארוך.

כתובה לחג השבועות
 לשמחת דודי צח דגול מרבבה.
 אשורר בנועם זאת הכתובה.
 שמע ידיד והטה אוזנך.
 הקורא את כתובה הזאת לפניך.
 בזכותה תמהר גאולת בניך
 ...
 ירד דודי לגנו לערוגת בושמו.
 להתעלס עם בת נדיב,
 ולפרוש עליה סוכת שלומו.
 אפיריון* עשה לו המלך שלמה:
 ביום חתונתו וביום שמחת לבו...
 ...לחופה נתרצתה מחולת המחנים**.

* אפיריון - חופה
 ** המרקדת

וכנגד נעשה ונשמע לקחה שישים ריבוא עדי עדיים.
 בחודש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים:
 ויהי הקשר אמיץ עם עם זו קנה בסיני.
 ...הנה היא כתובה לפני.

ג. קישוט הבתים בירק

יום לפני תיקון חצות נוהגים לקשט את הבית בירק, זכר למעמד הר סיני, כי לפי המסורת היה הר סיני ירוק בעת מתן תורה.

כשגלה עם ישראל מארצו בטל מנהג הבאת הביכורים, אך נותר המנהג לעטר בירק את הבתים. הילדים והמבוגרים נהגו לפשוט בשדות וביערות, להביא משם ענפי ירק ולקשט בהם את הבתים ואת בתי הכנסת. יש המעטרים את הבתים בסוף, זכר לסוף שבו החביאה מרים את משה. נהגו לקשט את הבתים ואת בתי הכנסת בוורדים ובמגזרות נייר הדומות לוורדים, לזלף בבית מי ורדים ריחניים ולקרוא לחג השבועות חג הוורדים, כי כפי שמעיד המדרש, נמשלו ישראל לשושנים. וכך מספר המדרש:

”אמר ר' עזריה... משל למלך שהיה לו פרדס נטוע, שורה של תאנים ושל גפנים ושל רימונים ושל תפוחים, ומסרו לאריס (=שוכר הפרדס) והלך לו. לאחר ימים בא המלך והציץ בפרדס לידע (כדי לדעת) מה עשה -

ומצאו מלא חוחים (=עשבים שוטים). הביא קצצים (=מקצצי קוצים) לקוצו, (לקצץ את הקוצים) והציץ באותם החוחים וראה בהם שושנה של ורד. נטלה והריח בה... אמר המלך: בשביל שושנה זו יינצל הפרדס. כך כל העולם לא נברא אלא בשביל תורה... הציץ הקדוש ברוך הוא בעולמו ומצאו כולו מים ומים (כלומר תפל, חסר טעם) והביא קצצים לקוצו. וראה בו שושנה אחת של ורד - אלו ישראל. נטלה והריחה... אמר הקב"ה: בשביל שושנה זו יינצל הפרדס בזכות תורה וישראל יינצל העולם." (מדרש רבה, ויקרא פרשה כ"ג פסקה ג').

משימות

1. לפניכם מנהגים הקשורים בחג השבועות, ומקורותיהם. התאימו לכל מנהג את מקורו.

<u>מנהגים</u>	<u>מקורות</u>
תיקון ליל שבועות	זכר להר סיני שהיה ירוק
מגילת רות	זכר למתן תורה
קישוט הבתים בירק	זכר למלכות בית דוד
אכילת מאכלי חלב	דיני כשרות

2. חז"ל דרשו את ספר שיר השירים על דרך המשל, שהאהבה המתוארת בו כאהבת גבר ואישה היא האהבה שבין עם ישראל לאלוהיו. ה"דוד" הוא הקב"ה, וה"כלה" היא עם ישראל. לפניכם פסוקים הלקוחים משיר השירים. חלקים מתוך הפסוקים שיבץ הפייטן בפיוט ה"כתובה". עיינו בפסוקים והתאימו פסוקים לקטעים מתוך הפיוט.

פסוקים מתוך שיר השירים

פרק א' פסוקים 1-2: "שיר השירים אשר לשלמה: ישקני מנשיקות פיהו, כי טובים דודיך מיין."

פרק ב' פסוקים 13-14: "התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח, קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך. יונתי

בחגווי הסלע... הראיני את מראיך השמיעיני את קולך..."

פרק ג' פסוק 9: "אפיריון עשה לו המלך שלמה... מעצי הלבנון."

פרק ג' פסוק 11: "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו."

פרק ה' פסוקים 9-10: "מה דודך מדוד היפה בנשים, מה דודך מדוד שככה השבעתנו: דודי צח ואדום דגול מרבה"

פרק ו' פסוק 2: "דודי ירד לגנו לערוגות הבושם, לרעות בגנים וללקוט שושנים."

3. לפניכם מדרש שדרשו חז"ל. עיינו במדרש ונסו למצוא לו מקורות בפיוט הכתובה.

"בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד מישראל וקשרו לו שני כתרים."

4. עיינו שנית במדרשו של רבי עזריה, והסבירו כיצד מתקשר מדרש זה לחג השבועות.

